

Любов Мацько,

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри стилістики української мови Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, дійсний член НАПН України

Принцип знаковості як методологічна засада філологічної науки дозволяє досліднику-інтерпретатору заглибитися у комплекс установлених змістів творчості письменника, які мистецькою вартістю і художньою енергетикою та соціально-суспільною важливістю набули символічних смислів, стали упізнаними для багатьох реципієнтів, для суспільства, для нації. Знакові постаті нації стають їх візитною картою в полілозі національних культур, вони створюють її образ у сприйнятті інших націй і сприяють взаєморозумінню між ними.

Знаковість найвищої проби поставила Шевченка поряд з такими знаковими велетами європейської культури і національних культур, як Данте, Шекспір, Байрон, Гюго, Ге-

Тема про знаковість постаті Тараса Григоровича Шевченка у контекстах і полілогах національних культур має широке когнітивно-семантичне поле. Ядерну структуру цього поля складає те, що Тарас Шевченко став енергетично найсильнішим репрезентантом концептів Україна, українськість, українська нація, українська мова, українська культура, українська ідентичність в межах колишньої російської імперії і європейського світу. Це представлено передусім змістом, духом і образністю його поетичної, малярської та епістолярної творчості, високістю й незламністю морального духу у стражденній життєвій долі і навіть у його прекрасних російськомовних повістях. Роль Тараса Шевченка у становленні української нації, української літературної мови і його вплив на подальшу історію українства важко переоцінити. Він беззаперечно визнаний основоположником нової української мови на живомовній народній основі, і це відкрило перспективу розвитку українській нації і культурі. Він став загальноновизнаним символом України і вівки насущним у ній.

Шевченко у полілозі

Високий мали стиль Меропи, Юкасти

І Федри; тишний блиск усе їм заступав,

Карети короля Версаль їм подавав.

Простіші, мов старці, в занедбаних печерах,

У гавірках жили; ще інші на галереях,

В арго. І жанр низький зробив рабами їх;

В лахмітті порванім, на ринках, без панчів,

Без париків — вони служили балаганам —

Злиднена мовна чернь, огорнута туманом...

...Я чорних слів полки, занедбані стівцями,

З'єднав із білими високими дум-

текуючою, повинна пристосовуватися до думки, бо ж у ній відкривається одкровення, висловлення думки, — коли вони розуміють це, їм доведеться або знищити свою аристократичну мову, або зробити її надбанням усіх, інакше мова взагалі не зможе збагачуватися, розростається — сама собою, без будь-якої підмоги ззовні".

Про мовностилістичну орієнтацію літератури полемізували й англійські романтики "озерної" школи Вільям Вордсворт та Самюель Колрідж. Сповідуючи романтичний принцип природної відповідності, наслідування природи, Вордсворт вважав, що звичайна розмовна мова — це істинна мова, і вона повинна бути мовою поезії, і зокрема ідеальною для поезії є мо-

вий народ єдиним носієм національності і закликав вивчати народну культуру як основу національності.

Польща з середніх віків мала уже досить розвинену літературну мову, тому навіть поділи країни і залежність її частин від Росії, Австрії, Пруссії не загрожували розривом нації. Просвітницька й романтична еліта вбачала в польській мові основний чинник національної єдності.

Основоположник сербської літературної мови Вук Караджич у передмові до "Сербського словника" (1818 р.) зауважував, що серби, маючи письмо, "ї досі в жодній своїй книзі не мають справжньої своєї мови!", бо її вважають зіпсованою, свинарською і гов'ядарською. Але ж так говорили кілька століть тому про всі європейські мови, окрім латини — про англійську, німецьку, французьку, італійську, іспанську. Мову, яку ввів у літературу Вук Караджич, аристократи називали "мовою баби Сміляни", але вона витримала це випробування. Його вислів "Мова — охоронець народу" — актуальний і

нації, для цього згадувати їх славу минуле, показувати їх мову в культурі як оригінальні самоцінності, розширювати функціональне поле для української мови, літератури й культури, естетизуючи їх, і в той же час виробляючи високий стиль і культурні форми мови. Останнє доводилося долати "через терни до зірок", бо все українське вже було привласнене іншими, українська мова заборонена ще з 1690 р., в офіційному обігу немає навіть слів Україна, український. При цьому треба було поборювати національне зрадлиство, подолати насаджений зумисне стиль малоросійської простакуватості. Треба було бачити в уже почасті асимільованому народі носія моральності і української звичаєвості, правди, сили і слави та апелювати до нього. Треба було "енергетично жити бездержавну націю".

Іван Дзюба вбачає багато спільного у Тараса Шевченка з польськими поетами-романтиками Словацьким і Міцкевичем. Про Шевченка і Словацького каже: "Обидва вони — поети — пророки в

сьогодні.

В Росії на захист народної мови виступав Олександр Пушкін. Він вважав, що засилля французької мови і зневага до російської затримували розвиток російської літератури: "... У нас нет еще ни словесности, ни книг; все наши знания, все наши игрушки с младенчества по черпнули мы в книгах иностранных; мы привыкли мыслить на чужом языке; метафизического языка у нас вовсе не существует. Просвещение века требует важных предметов для пищи умов, которые уже не могут довольствоваться блестящими игрушками, но ученость, политика, философия по-русски еще так мало обработана, что даже в простой переписке мы принуждены

біблійному розумінні слова", хотіли визволення своїм народам з чужоземного ярма. Але Шевченко — емоційніший. Через заугленість українства, яку Шевченко бачив, прагнув підняти народ з колін, випростати, звільнити з пут, тому "він — гнівний пророк, як мало хто в нових літературах".

Тарас Шевченко осудливо ставився до тих, хто відрікався від рідної мови, і схвалював мовну стійкість патріотів: "Чому В.С. Карадж /и/, Шафар /и/ і інші не постриглися у німці (їм би зручніше було), а осталися слов'янами, щирими синами матерів своїх, і славу добру стяжали?". Нагадаємо, що на той час серб Караджич і словак Шафарик були підданими Австро-Угорської імперії.

те, Пушкін, Міцкевич, Словацький, Петефі та ще кілька. Він значимий і впізнаваний як поетичною творчістю, малярством, так і моральною стійкістю високодуховної особистості, про що свідчать численні мовні формули, які вже стали афоризмами: караюсь, мучусь, але не каюсь; борітеся — поборете; в своїй хаті своя правда, і сила, і воля; на всіх языках все мовчить, бо благоденствує. Багато творів Шевченка сприймаються уже як паладіуми української нації: "Думи мої...", "Заповіт", "Розрита могила", "Мені однаково", "Три літа", "І мертвим і живим", "Холодний яр" та інш. Вони й сьогодні прочитуються як моральні максими, істинні, актуальні, знакові для сучасного стану національних мов і літератур.

Загальновідомим є і ставлення Тараса Шевченка до народної мови:
*Ну що б, здавалося, слова
 Слова та голос, більш нічого
 А серце б'ється, ожива,
 Як їх почує
 Знать од Бога і голос той, і ті слова*

Ідуть меж люди.

Важливо відзначити, що позиція Шевченка в питанні про мову і народність, про народну мову є суголосною з позиціями європейських романтиків — угорського поета Шандора Петефі, французького поета Віктора Гюго, теоретиків німецького романтизму Людвіга Ахім Фона Арніма та Ф.Шлегеля, італійського романтика ді Бреме, англійського романтика Вільяма Вордсворта та інш. Проте у кожного з них були свої історичні національні підстави для нюансів, та й революційна ситуація в Європі породжувала нові суспільні і оригінальні для кожного народу виклики.

Шандор Петефі у революційному передгрози намагався народною мовою дійти до "кожного угорського серця". Віктор Гюго захищав права французького слова у високій літературі, таким способом намагався демократизувати літературу, наблизити її до простої людини:

До революції слова єдналися в касти:

ками...

**Кайдани я зрівав
 Із мови простої, я з пекла посликав
 Слова, що піддано їх смерті і зневазі...**

...Не сумнівався я, наперекір погрозам:

Слова звільняючи, рука звільняє розум...

*...Мужицьке просте слово
 Я у полковники з капралів перевів... (підкр.-Л.М.)*

Можна сказати, що таке естетизування народної мови проводили просвітителі і романтики майже всіх європейських народів.

Оригінально трактував проблему двох мов (літературної і народної) в одній нації теоретик німецького романтизму Людвіг Ахім фон Арнім. Він дорікав ученим, які "засиділися за вивченням своєї власної благородної мови, тієї самої, яка своїм благородством надовго віддалила від народу все високе і пречудове; коли вчені розуміють, що їхнє прагнення вдосконалювати замкнену в собі мову розминається з вимогами справжньої культури, оскільки мова ж повинна залишатися рухливою,

ва селян північної Англії.

Колрідж надавав перевагу загальноживаній мові освічених людей, вважаючи, що мова кожного є індивідуальною і кожний, в тому числі й поет, з нею народжується і далі розвиває її. Ця думка підтримувала і продовжувала ідею Данте про те, що в період донаціональний і фактично долітературний (коли ще немає сформованої соборної літератури і літературної мови) єдина lingua communis існує скрізь, але повністю одночасно ніде.

Італієць ді Бреме критикував свою літературу за відсутність національної своєрідності, за те, що італійська література застигла на мові часів Бокаччо і відірвалася від мови народу. Йому заперечував Джакомо Леопарді, вважаючи, що романтизм зіпсує класичну спадщину, насаджуючи плебейство.

Право іспанської мови на поетичну функцію відстоював Сервантес у "Дон Кіхоті".

В цих романтичних дискусіях про емансипацію народної мови і розвиток літературної піднімалися й питання народної поезії, пісні, загально фольклору і старожитностей.

У слов'янських країнах також поставали проблеми літературної емансипації народних мов. Заклик великого педагога Яна Амоса Коменського в оніменній Чехії XVII століття: "Хай всякому народові все передається на його власній мові... І хай разом з науками і мистецтвами дістають гарну обробку і самі ці мови" став принципом культуротворчої діяльності прогресивних педагогів, літераторів, вчених.

Чеський просвітителю Йозеф Юнгман вважав чеським нардом лише тих чехів, хто говорили чеською мовою, відкидаючи оніменчене дворянство.

Польський просвітителю Францішек Єгерський писав, що дворянство в усіх народів має схоже обличчя, і тільки прості люди "підтримують чистоту мови, зберігають звичаї і додержуються однозначного способу життя", тобто зберігають національну самобутність. Поляк Зоріан Долленга-Ходаковський вважав про-

создавать обороты для понятий самых обыкновенных, и леньность наша охотнее выражается на языке чужом, механические формы которого давно уже известны".

Отже, національні мови й літератури усіх народів Європи проходили своє становлення не швидко і не просто. Але українська ситуація була ще складнішою через втрату українським етносом своєї державності і покріпачення людності, зведення її до істот, яких можна купувати, продавати, обмінювати і просто знищувати. В такій ситуації Шевченкові треба було відчуті і зрозуміти

себе самого, відчувати больові точки нації, піднятися до царства духу, знайти в народі сили для нього ж, воскресити його історичну пам'ять: хто ми є? яких батьків діти? ким, за що закуті?

Якщо видатні діячі інших націй поетапно захищали чи визволяли свій народ, окультурювали народну мову, то в українській ситуації потреби накладалися одразу і всі заразом. Треба було будити історичну пам'ять, розвивати національне усвідомлення людей себе як українців, самобутньої

Для Шевченка не було вільного вибору бути українцем чи росіянином. Російська імперія його зобов'язувала русифікуватися, але доля українського народу сформулила йому етичну програму захисника й пророка рідного слова й своєї культури. Микола Жулинський пише: "Самовизначення Шевченка — це безальтернативний вибір титана духу, в якому викристалізувався, знайшов своє ідеальне втілення генотип української нації".

Шевченко, як і шановані ним Вук Караджич та Шафарик, усвідомлював, що порятунком нації від загрози винародовлення в умовах колонізації полягає передусім в утвердженні народної мови шляхом надання їй статусу літературної".

Літературні і мовнокультурні інтереси Тараса Шевченка, першого за роллю і значенням національного поета і пророка України, знакові мовної особистості, формувались не тільки на романтично-народницьких, історико-героїчних, пісенноліричних та народнопоетичних українських джерелах. Вийшовши з кріпацтва, він самотужки став високоосвіченою людиною свого часу. Його феноменальний світогляд проріс з глибокого народного українського кореня ("Геній народний створив Шевченка з його стихом золотоголосим"), ввібравши його потугу, і піднявся до вершин світової скарбниці духовних і літературних цінностей інших народів Європи. Далі П.Куліш писав про Шевченка, що "Не було книжки живої і животної, щоб йому в руки попала та й лежала в нього непрочитана. Пушкіна він знав напам'ять, дарма що писав не його мовою, не його складом, а Шекспіра возив із собою, куди б не їхав". О.Кониський зазначав, що Шевченко в розмовах часто послуговувався цитатами з Шекспіра, Байрона. Шевченко знав "Фауста" Гете, цитував з пам'яті.

Окремою темою філологічної спадщини Михайла Драгоманова була життєва доля і творчість Тараса Шевченка, яку він сприйняв з юних літ і на якій сам зростав як українська інтелектуальна осо-

* ДО 200-ЛІТТЯ ВЕЛИКОГО КОБЗАРА * ДО 200-ЛІТТЯ ВЕЛИКОГО КОБЗАРА *

бистість. М. Драгоманов взяв активну участь у перепохованні Т. Шевченка і виголосив зворушливу промову над його домовиною. Про творчу спадщину Тараса Шевченка він написав понад 50 праць, у яких всебічно розглядав її у сучасних йому суспільно-політичних контекстах, підкреслюючи величезну цінність творчості Шевченка не тільки для сучасників, але й для наступних поколінь.

Особливої уваги серед праць Драгоманова про Шевченка заслуговує велика робота "Шевченко, українофіли й соціалізм", вперше надрукована у Женеві у збірнику "Громада" в 1879 р. Вдруге вона була видана у 1906 р. "Українсько-руською видавничою спілкою" у Львові з передмовою І. Франка.

І. Я. Франко дуже високо цінував творчість Т. Шевченка і з таким же визнанням поцінував і працю М. П. Драгоманова про поета, назвавши їх обох чільними синами України: "... те, що в ній [праці] основне, виношене в душі автора і висловлене ясним, гарячим словом, лишається й донині цінним і не престарілим і

Тарас Шевченко, як і Гете, високо підніс чистоту кохання, дівоче національне страдництво. Шевченко, ще раніше за Гете захистив страдництво-покритку, ушляхетив материнство, обожнив жінку. Літературознавець Юрій Бойко охарактеризував цю ситуацію так: "Шевченкова творча інтуїція ширяла у тому ж видноколі, що й поетична думка ваймарського мудреця".

На тлі загальноєвропейської літератури не часто, але досліджувалася українцями тема поетичної творчості Тараса Шевченка (О. Колесса, Іл. Свенціцький, О. Білецький, Ю. Бойко-Блохин та інш.). Проте більшість позитивних думок у цьому контексті підтримувалася і посилювалася, підвищувалася дослідниками — представниками інших національних культур. Це свідчить про те, що постать Тараса Шевченка не тільки є знаковою для внутрішньонаціонального життя українства, а й помітною для інших національних культур, що знаходяться в силовому полі ідей європейського континенту. Олександр Білецький ще в 1939 р.

прагнення, він в такій мірі став символом своєї країни, як Гомер був виразником всієї Елади, Вергілій — Римської імперії. І не один із пізніших європейських поетів так універсально не відбивав національної істотності свого народу, як це властиво Шевченкові. Навіть великий Данте, терцинами "Божественної комедії" якого так часто послугуються в щоденній мові, не став універсально виразом духу всієї Італії. Ще в меншій мірі виразником національної духовної цілості для своїх країн були Сервантес, Мольєр чи Толстой. І лише Шевченко в новітніх часах людського буття став для цілої нації на довгий час символом, духовним провідником, виразником усіх основних національних устремлень".

Очевидно, таке сприймання поета значною мірою вплинуло на те, що за кордоном перші відгуки німецькою мовою на поетичну творчість Тараса Шевченка з'явилися, як на той час, дуже швидко і стали відомі у літературних колах Європи і зокрема Австрійської імперії. Це

це величне втілення людського індивіда знаходить перемогу над силами одвічного зла і простує у царство краси й гармонії, то у Шевченка Прометей — не особа, а незламна нація".

Шевченко знав німецький романтизм не лише в його літературних виявах, але і в його філософії, психології та малярстві. Про це є такий запис у "Щоденнику": "Из театра зашел к Белозерскому и застал у него К.Д.Кавелина. С разговора о минувшей и будущей судьбе славян мы перешли к психологии и философии. И посидели до трех часов утра. Школьничество. Но очаровательное школьничество!". Шевченкові властивий могутній ліричний романтизм, але при цьому поет залишається наскрізь оригінальним і ця оригінальність "грунтується на великій загальній романтичній культурі, яка немов увійшла в кров і кість поета".

Найнадійшим очевидним джерелом для трактування знакомості постаті Шевченка в контексті і взаємозв'язках національних культур є "Щоденник", де розкрився не

національних культур

гідне того, щоб, як окраса нашої критичної літератури, було в руках усіх, кому дороге наше слово і дорогі ті ідеї, для яких працювали й боюлися оба чільні сини України — Шевченко й Драгоманов".

Михайло Драгоманов багато писав і невеликих речей, але це не уймало йому честі, бо уміючи говорити коротко про головне, ніколи не втрачав зв'язок з соціальним контекстом, суттю проблем, пам'ятаючи про своє призначення пробуджувати, освічувати і вивіщувати народ.

До таких невеликих філологічних виступів можна навести статтю про Тараса Шевченка "Листочки до вінка на могилу Шевченка в ХХІХ роковини його смерті".

У "Листочках..." М.П. Драгоманов написав про те, що на смерть Шев-

відгук-анотація на історичну поему Шевченка "Гайдамаки" у "Щорічнику слов'янської літератури, мистецтва і науки" (Zahrbuch für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft) за 1843 рік.

Високо оцінив творчість Тараса Шевченка один з перших його австрійських критиків К.Е. Француз. Він висловив захоплення різнобічним талантом Шевченка, який володів чотирма істотно відмінними рисами поетичного хисту: глибоко розкривав соціальні явища, розкривав картини історичного епосу, володів досконалістю у сфері ідилічної лірики з політичними тенденціями.

Геополітичний фактор, що Австро-Угорська імперія була юридично правовою державою, з певним складом демократичних свобод,

тільки багатогранний талант його автора соціально й естетично бачити світ, події, людей, а й виявилася чутлива душа поета та вміння бути об'єктивним, адекватно оцінювати явища і толерантно до них ставитися.

Відкрито і безальтернативно поставши проти кріпацтва як найганебнішого явища того часу, проти російського самодержавства та взагалі імперського духу (і в цьому соціальна знаковість поета), Тарас Шевченко все життя і всю творчість навіть на засланні і в час повернення та особливо після заслання був великим прихильником контактів, зв'язків національних культур і активним їх учасником. Його друзі, колеги, співрозмовники, супутники, адресати — люди різних національностей: земляки — українці, поляки,

бернатор Нижнього Новгороду декабрист Олександр Муравйов, генерал-губернатор К.Шрейдерс, журналіст Георгій Дем'янов (допомогали Т.Шевченку у Нижньому Новгороді), декабрист Іван Анненков, про якого поет відгукнувся в "Щоденнику" 16 жовтня 1857 р: "Благоговею перед тобою, один из первозванных наших апостолов!". Шевченко скопіював "портрет нашего изгнанника, апостола Искандера, ... этого святого человека" (це написано про О.Герцена 10 грудня 1857 р.)

У Москві поет відвідує земляків, своїх друзів і знайомих. У Михайла Максимовича та Миколи Щепкіна Шевченко набуває нових знайомих і прихильників його таланту: фольклориста О.Афанасьєва, поета — перекладача М.Кетчера, економіста І.Бабста, декабриста князя Волконського, відвідує Сергія Аксакова ("ещё раз виделся и ещё раз счастлив"), друга князю Варвару Репніну.

З нагоди відкриття книгарні син Миколи Щепкіна запросив московських науково-літературних знаменитостей. Про них Тарас Шевченко відгукнувся у "Щоденнику" від 24 березня 1958р. так: "И что это за очаровательная знаменитость! Молодая, живая, увлекающаяся, свободная! Здесь я встретил Бабста, Чичерина, Кетчера, Мина, Кроненберга — сына, Афанасьєва, Станкевича, Корша, Крузе и многих других. Я встретился и познакомился с ними, как с давно знакомыми родными людьми!". Від'їжджаючи з Москви до Петербурга, Шевченко 26 березня занотував: "В Москве более всего радовало меня то, что я встретил в просвещенных москвичах самое теплое радушие лично ко мне и непритворное сочувствие к моей поэзии".

Культурний Петербург прийняв Тараса Шевченка не просто захоплено, а триумфально: зустрічі з друзями, "соузниками" по каземату, "соизгнанниками" по засланням, земляками, з колегами — академіками, письменниками, молоддю.

Про зустріч з родиною Толстих 28 березня 1958 р. поет записав так: "Сердечнее и радостнее не встречал меня никто и у никого, как встретились мы с моей святой за-

енка відгукнулися І. Гурженев і О. Герцен високою оцінкою його творчості та про переклад поеми "Катерина" французькою мовою, здійснений бельгійським професором класичної філології доктором Hinson [Е. Енсом] і опублікований у Брюссельському місячнику "La Societe Nouvelle" ("Нова громада").

Професор Е. Енс вісім років був у Росії, ВИБЧИВ російську й українську мови, видав у 1883 р. у Парижі книжку з перекладів і резюме російських і українських казок. У передмові досить схвально відгукнувся про українську літературу і мову та застеріг російське самодержавство: "Раніше чи пізніше прийдеться податись перед потоком; заказами і мірами деспотичними не викорениш мови, котрою говорять мільйони людей, — і нема сумніву, що недалекий той час, коли Росія буде мати дві літературні мови: великоруську і малоруську" Е. Енс перед перекладом "Катерини" подав коротку статистику українців, біографію Шевченка та свою високу оцінку нашого генія: "Ш[евчен]ко — поет справді всенародний (national), яких тепер не знайдеш ніде... поет обертався до мас, був луною їх почуття, товмачем їх горя і їх змагань. Не треба було бути делікатним, щоб зрозуміти ту поезію, хоч то не перешкоджало їм бути гарною по формі.

Ш[евчен]ко був одним з таких поетів. Вся Україна в його праці: героїчна боротьба і слава в старовину, горе теперішнє, надія на будуче. Нота особиста розпливається там у всеспільному почутті. Навіть у тих поезіях, що зросли на берегах Аралу, — поезіях, котрі нагадують, по однакості стану, "Tristia" Овідієві, та тільки перевищують їх своїм почуттям, — бачиш, що, виливаючи свою печаль, поет думає більш усього про горе своєї батьківщини".

Так М. Драгоманов інформував земляків про славу Шевченка за кордоном. Свою найвищу оцінку висловив коротко: "За Шевченком держиться слава народного поета par excellence".

состав реестро авторів, з творами яких Шевченко був обізнаний. Це Геродот, Плутарх, Вергілій, Го-рацій, Овідій, Тіт Лівій, інші грецькі і латинські письменники. З письменників нової Європи до реєстру ввійшли: італійці Данте, Петрарка, Бокаччо, Аріосто, Тассо; англійці Шекспір, Дефо, Річардсон, Голдсміт, Осіян, Гіббон, Бернс, Байрон, Вальтер Скотт, Діккенс; Французи Вольтер, Шатобріан, Бранже, Барб'є, Дюма-батько, Гюго, Ежен Сю, Бальзак, слов'янські письменники. Особливою любов'ю Шевченка були німецькі романтики Шіллер і Гете.

Шевченко був добре обізнаний з німецькою літературою, малярством, музикою і філософією. На думку Дзюби, при читанні "Вільгельма Телля" постійно згадуєш Шевченка. У їх творчості багато спільних мотивів: антитиранізм, ідеал суспільної і особистої свободи, заклики до національної і вселюдської єдності; республіканський ідеал з національним забарвленням, національна самокритика, розуміння християнства як релігії серця, мотив кривавої покути, благородне розбійництво, мотив розкаяння і морального відродження, етична тривога, а найбільше — ідея національного визволення.

Порівнюючи романтичну лірику Шевченка і Гейне, О. Колесса відзначив, що "коли в піснях Гейне переважає еротика", Шевченкові поезії мають "ширшу основу; в них бачимо цілу шкалу різноманітних почувань: від особистого горя до всесвітньої туги".

Максим Рильський помітив, що "глибокою й органічною мелодійністю своїх ліричних поезій входить він [Шевченко] саме в коло таких поетів-музикантів, як Поль Верлен".

Унікальність Тараса Шевченка і його феноменальну роль чітко і правдиво окреслив Густав Шпехт: "український поет так могутньо і всебічно виразив своєю творчістю духовність українців, ідеали й

визнавала право слов'янських народів на освіту, культуру, науку їх рідною мовою, не забороняла українську мову та культуру і вшанування творчості Шевченка, сприяв тому, що українці західноукраїнських земель, а з ними й прихильні до них представники інших етносів послідовно й любовно вшанували у ювілейні дати пам'ять Шевченка, популяризували його поетичну творчість у культурному просторі австрійсько-угорської держави, а після її розпаду — у своїх національних державах.

Розуміння Шевченком ролі і значення рідної мови для розвитку народу відповідало основним положенням найпередовіших на той час поглядів відомих європейських учених — філософів і лінгвістів: В. Гумбольдта, П. Й. Шафарика, В. Караджича, зокрема українських вчених О. Бодяньського, М. Максимовича, О. Потебні, І. Срезневського. Це положення про мову як творчу діяльність, нерозривний зв'язок мови і мислення, про загальнонародний генезис мови, про мову як посередника між людиною і дійсністю, про мову як безперервну діяльність духу: "тільки духовна сила народу є життєвим і самостійним явищем, а мова залежить від неї" (В. Гумбольдт). Трохи пізніше ці ідеї розвинув відомий український лінгвіст професор Харківського університету О. О. Потебня: "у слові людина вперше усвідомлює свою думку"; "слово потрібне душевній діяльності для того, щоб вона могла стати свідомою". Слово допомагає "...охопити багато чого одним неподільним пориванням думки".

Досліджуючи поетичну творчість Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури Юрій Бойко-Блохин відзначає, що Шевченків Прометей стає містким символом нескореного духу поруч наскрізь оптимістичних образів Прометей у Байрона і Шеллі. І коли у Байрона Прометей уособлює горду незламність індивідуального духу людини, піднесеного на вершині завдяки силі розуму, коли у Шеллі

грузини, вірмени, казахи, узбеки, киргизи, калмики і, найперше, росіяни — одержують від нього

схвальні відгуки і характеристики у "Щоденнику". Навіть ті діячі російської культури, які виступали проти "малоросійського сепаратизма", писали про Шевченка, коли "мали можливість узнати его довольно близко", що поет доброзичливо ставився до російської мови і літератури. Син Сергія Аксакова Іван засвідчував: "Мы можем свидетельствовать, что ни малейшего озлобления на нас, "москалей", Тарас Шевченко в то время (тобто, коли І. Аксаков виступав проти малоросійського сепаратизму — Л. М.) не питал, восхищался, как и все мы, и притом как своими родными — мастерскими созданиями русского литературного языка".

На довгому шляху від Новопетрівського укріплення до Петербурга Шевченко контактував з багатьма важливими для його долі і цікавими людьми, про що є відомості у "Щоденнику" (омінаємо земляків): комендант кріпості Усков, капітан пароплава Володимир Кишкін, гу-

ступницьей і с графом Федором Петровичем. Многого хотелось мне пересказать ей, и я ничего не сказал". Почуття переповнили поета щерсть і він не міг говорити. З очима, повними любові і сліз, тільки й зміг вимовити: "Серденьки мої, друзі мої, рідні мої!" 30 березня графиня представила Тараса своїм знайомим: "Они приветствовали меня как давно ожидаемого и дорогого гостя. Спасибо им. Боюсь, как бы мне не сделать приятелью модной фигурой в Питере. А на то похоже".

Цьому були вагомі підстави. У Петербурзі середини XIX століття зосередилася значна українська культурна сила: Пантелеймон Куліш, Микола Костомаров, Василь Белозерський, Осип Бодяньський, Семен Гулак-Артемівський, Михайло Лазаревський, Микола Остроградський та інш. Для українців Петербурга поет був національним пророком, апостолом. До них близькими були колишні оренбурзькі "соизгнанники" — поляки Зігмунд Сераковський, Ян Станкевич, Едвард Желіговський, які сприймали Шевченка побратимом. Ліберально-демократична літературно-мистецька інтелігенція російської імперії (росіяни й представники інших етносів Росії — грузини, вірмени та інш.) — дивилися на Шевченка як страдника за правду, незаслужено покараного, але не переможеного, не зламаного, чекали від нього свіжого слова правди.

Революційно-демократична молодь шукала взірця борців за визволення народу з кріпацтва, і те, що Шевченкові боліли біди людей будь-якої національності, і те, що він не зламався в заслання, а зміцнів духом, прихилило до нього серця молоді.

Така рецепція Тараса Григоровича Шевченка в обох столицях російської імперії свідчила, що поет уже тоді сприймався як знакова постать національної української ідентичності, моральної високості й незламності, громадянської мужності й відповідальності.

